

Lik svete žene u hrvatskim baroknim religioznim poemama

Kovač, Irena

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:149289>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

IRENA KOVAČ

**LIK SVETE ŽENE U HRVATSKIM BAROKNIM RELIGIOZNIM
POEMAMA**

Završni rad

Pula, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

IRENA KOVAČ

**LIK SVETE ŽENE U HRVATSKIM BAROKNIM RELIGIOZNIM
POEMAMA**

Završni rad

JMBAG: 0303043573, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij

Hrvatskog jezika i književnosti

Predmet: Hrvatska barokna i prosvjetiteljska književnost

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: kroatistika

Mentorica: prof. dr. sc. Valnea Delbianco

Pula, srpanj 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Irena Kovač studentica na Odsjeku za kroatistiku, Filozofskog fakulteta u Puli, izjavljujem da je ovaj rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada te da koji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi, ili u radu namijenjenu nekom drugom predmetu na Odsjeku za kroatistiku, odnosno na Filozofskom fakultetu u Puli.

U Puli 6. srpnja 2017.

Studentica

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, dolje potpisana Irena Kovač dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom **LIK SVETE ŽENE U HRVATSKIM BAROKNIM RELIGIOZNIM POEMAMA** koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 6. srpnja 2017.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	6
2. RELIGIOZNA POEMA – NOVI ŽANR U BAROKNOJ KNJIŽEVNOSTI.....	8
3. IVAN BUNIĆ VUČIĆ	10
3.1. ŽIVOTOPIS	10
3.2. <i>MANDALIJENA POKORNICA</i>	11
4. IGNJAT ĐURĐEVIĆ	22
4.1. ŽIVOTOPIS	22
4.2. <i>UZDASI MANDALIJENE POKORNICE</i>	23
5. ANTUN KANIŽLIĆ	31
5.1. ŽIVOTOPIS	31
5.2. <i>SVETA ROŽALIJA</i>	32
6. SLIČNOSTI I RAZLIKE SVETICA TRIJU POEMA	39
7. ZAKLJUČAK.....	43
8. LITERATURA	45
9. SAŽETAK	47
10. SUMMARY	48

1. UVOD

Barok je razdoblje u glazbi, književnosti i likovnoj umjetnosti koje se nastavlja na renesansu u 16. stoljeću, razvija u rokoko i traje do pojave klasicizma u drugoj polovici 18. stoljeća. Ime potječe od portugalske riječi *barocco* koja označava golem biser nepravilna oblika. U katoličkim zemljama to je pokret katoličke obnove (protureformacija). Ovo se književno razdoblje veže direktno uz protureformaciju koja se u to vrijeme javlja kao reakcija na protestantsku reformaciju.¹ Europski je duhovni život u 17. stoljeću bio obilježen nastojanjima katoličke crkve s ciljem obnavljanja religioznog života. U tom duhu pojavljuje se Tridentski koncil (1545-1563), devetnaesti ekumenski koncil, održan s prekidima u Trentu gdje glavnu riječ vode isusovci koji „preuzimaju brigu oko duhovnog i kulturnog života cijele kršćanske Europe, s protureformacijskim ciljevima, usmjerenim prvenstveno protiv protestantizma“.²

„Potreba za općim crkvenim saborom sazrijevala je već od kraja XIV. st. Mnogi crkveni pokreti zahtijevali su unutarnju obnovu Crkve pa je nakon mnogih suprotstavljanja oko predmeta rasprava i mjesta održavanja, papa Pavao III. u prosincu 1545. otvorio koncil. Održavao se u tri vremenska razdoblja i jednom međurazdoblju, a glavne teme bile su: dogma o vrelima vjere (naglašavanje tradicije nasuprot Lutherovu nauku *sola scriptura* – samo *Sveto pismo*), istočni grijeh, opravdanje, sedam sakramenata i njihovo ustanovljenje od Isusa Krista, čašćenje svetaca i svetih slika“³ i dr. Poduzeta je korjenita obnova crkvenih struktura, a zaključke koncila potvrdio je papa Pio IV. Tridentski koncil potaknuo je katoličku obnovu i za nekoliko stoljeća obilježio katoličko stajalište prema svijetu, društvu i drugim kršćanskim konfesijama (tzv. posttridentska Crkva).⁴

Protureformacija u Hrvatskoj provedena je s velikim uspjehom, ponajviše uz pomoć isusovaca. Isto tako, kako i u europskoj tako i u hrvatskoj književnosti, u vrijeme protureformacije ideje su se širile putem književnih djela, prema preporuci crkve, čija je uloga bila utilitarna, a kao najzahvalniji žanr pokazala se religiozna poema.

¹ <http://hrvatskijezik.eu/barok-u-hrvatskoj-knjizevnosti/> (30. 5. 2017.)

² Fališevac, Dunja (prir.), *Dživo Bunić Vučić, Djela*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995., 9.

³ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62251> (30. 5. 2017.)

⁴ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62251> (30. 5. 2017.)

U ovome ćemo se završnome radu baviti trima djelima hrvatske barokne književnosti: *Mandalijenom pokornicom* Ivana (Džive) Bunića Vučića *Uzdasima Mandalijene pokornice* Ignjata Đurđevića te *Svetom Rožalijom* Antuna Kanižlića. Pojasnit ćemo što je to poema odnosno religiozna poema. Nadalje, istaknut ćemo i pojedine važne podatke o autorima čije će poeme biti predmet analize ovog rada. Nastojat ćemo prikazati kakav je pristup liku svete žene u navedenim poemama te naglasiti važnost teme svete žene u baroknoj književnosti uopće. Pored toga, istaknut ćemo njihove sličnosti i razlike premda su njihov cilj i uloga bili isti, a to je pronalazak novog života u vjeri.

2. RELIGIOZNA POEMA – NOVI ŽANR U BAROKNOJ KNJIŽEVNOSTI

Poema kao žanr nema precizno određenih uporišta kojima se može utvrditi njezin početak. No postoji činjenica da su i prije baroka postojala djela koja bismo mogli nazvati poemama. Ipak, Pavao Pavličić tu književnu vrstu smatra novinom, a razlozi za to leže u dvjema osnovnim činjenicama: „Prvo, ona sad ima takvo mjesto u baroknome žanrovskom sistemu, da je legitimno možemo smatrati baroknom kreacijom; drugo, ona je sada do te mjere iznova određena i normirana da se sama po sebi kao novi žanr nameće.“⁵ Prva od dvaju navedenih činjenica, govori nam kako je poema nastala da bi izrazila one sadržaje koji se nisu mogli izraziti epom zbog svoje opsežnosti, a na način koji je bliži lirskome izričaju. Drugim riječima, ona je normirana na sadržajnome nivou što predstavlja glavnu sličnost između pojedinih poema.⁶

Iz druge činjenice, koja se odnosi na osobite karakteristike barokne poeme, proizlazi zajednička osobina djela na nivou strukture. Poema je uglavnom napisana u monološkom obliku, ima malo likova, samo jedan od njih je glavni te je karakteristično to što događaj koji je opisan nema nikakva razvoja već stagnira. Po sadržajnome kriteriju barokne poeme Pavličić dijeli na dvije skupine: religiozne i komične poeme.⁷ Sličnosti koje postoje među religioznim poemama u hrvatskoj baroknoj književnosti imaju dvije važne osobine: „prvo, one su ujedno i točke koje ih povezuju sa sličnim spjevovima u ostalim europskim književnostima toga i kasnijih razdoblja, drugo te su sličnosti ujedno i specifično barokne crte tih djela. Njih je moguće tražiti na tri osnovne razine: tematskoj, motivskoj i strukturnoj.“⁸ U tematskom je krugu religioznih poema, najčešće prikazano pokajanje grešnika i kada ono nije glavna tema djela.⁹ Jedan od dominantnih motiva je spilja u kojoj se grešnik nalazi, a ona predstavlja pustoš pokajnikove duše i njegovo prisjećanje na grijeh. Strukturne sličnosti proizlaze iz tematskih i motivskih.

⁵ Pavličić, Pavao, *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*, Čakavski sabor, Split, 1979., 20.

⁶ Loc. cit.

⁷ Ibidem, 20-21.

⁸ Loc. cit.

⁹ Loc. cit.

Glavna je odlika spjeva pokajanje, a ono se odvija u tri nejednaka dijela (plača): kraćeg, uvodnog gdje se pojavljuju piščevi komentari, drugog, središnjeg (najdužeg) te trećem dijelu koji je također manjega opsega.¹⁰

Nadalje, kada je riječ o komičnim poemama Pavličić navodi da se one „podudaraju na istim razinama na kojima i religiozne poeme. Istodobno, to su i točke njihova dodira s djelima istoga žanra u drugim evropskim književnostima”.¹¹ Tema je komičnih poema većinom ljubavna i izražena na šaljiv način jer pokazuje zaljubljenost komičnog lika kojemu ta zaljubljenost i ljubavni izrazi skloni petrarkizmu ne pristaju.¹² U njima dolazi do izražaja suprotstavljanje duhovnog i materijalnog, simboličnog i doslovnog te seoskog i gradskog. Komični junaci ne vide simboličnu vrijednost dara kojeg nude izabranici nego samo upotrebnju. Kao i u religioznim poemama „nalaze se u osami ili na mjestu neprimjerenu njihovu raspoloženju”¹³. I ovdje prevladava monolog, ali taj monolog nitko ne sluša. „Uvodni je dio također kratak, u njemu pisac predstavlja lik, središnji se dio sastoji od ljubavnih izjava, a na kraju dolazi preokret, junak uviđa svoje greške i poduzima korake koji tome odgovaraju.”¹⁴ Komika likova gradi se ne samo načinom izražavanja (govorom sela) nego njihovim izgledom i neprimjerenošću da udvaraju voljenoj ženi na način petrarkista što dominira središnjim dijelom poema.¹⁵ Ono što povezuje komične i religiozne poeme njihov je odnos prema petrarkizmu (tradiciji). Kako se religiozne poeme bave ljubavlju koja je duhovna, tako koriste petrarkistička sredstva za opis i duhovne i zemaljske ljubavi. S druge strane komične poeme imaju nešto drugačiji odnos prema petrarkizmu. Njihov se humoristični efekt zasniva na iskrivljavanju uvriježene petrarkističke metaforike i izražavanja. Tri elementa koja nam pokazuju da su autori i čitatelji svjesni jedinstvenosti baroka kao žanra su: ukupnost njihovih dodirnih točki na raznim nivoima, oblik pjesme kojim se služe (najčešća strofa ababcc) te element koji se odnosi na komične poeme koje su se parodijski odnosile i prema religioznim poemama i petrarkizmu, iskrivljavajući metafore koje oni rabe.¹⁶

¹⁰ Ibidem, 21-22.

¹¹ Loc. cit.

¹² Loc. cit.

¹³ Loc. cit.

¹⁴ Loc. cit.

¹⁵ Ibidem, 21-22.

¹⁶ Ibidem, 23.

3. IVAN BUNIĆ VUČIĆ

3.1. ŽIVOTOPIS

Ivan Bunić Vučić rođen je 1592. u Dubrovniku, a umro je 1658. godine. Uz državne poslove u trenutku predaha bavio se pjesništvom. Imao je dva sina i sedam kćeri. Njegov sin Saro također je pisao pjesme, a njegov drugi sin Nikolica bio je poznat po svome rodoljublju (umire u turskome zarobljeništvu 1676. godine). Bunić je „jedan od najboljih liričara čitave starije hrvatske književnosti“¹⁷ koji je djelovao i stvarao u 17. stoljeću, a svoje je pjesme objedinio u zbirci *Plandovanja* u kojoj se pored ljubavnih nalaze i brojne druge pjesničke vrste.¹⁸ Bunićevo pjesničko djelo nastaje u prvim desetljećima 17. stoljeća, u doba kada u dubrovačku književnost počinju prodirati elementi baroka. Poznavao je rad talijanskih književnika, tadašnji pjesnik Giambattista Marino bio je uzor njegovom pjesništvu pa su im mnogi motivi i teme zajedničke. Njegovu duhovnu liriku obilježavaju kršćansko-religiozne teme.¹⁹ Jedna od njih je opisana u poemi *Mandalijena pokornica*. Njegov književni opus nije opsežan. Djelo kojim je stekao značajno mjesto u hrvatskoj književnosti nosi naziv *Plandovanja*. Uz to napisao je pet pastirskih razgovora, kraću zbirku duhovnih pjesama, pet prijevoda psalama, poemu *Mandalijena pokornica*, nekoliko prigodnica i jednu pjesmu na latinskom jeziku u čast Juniju Palmotiću.²⁰

„Ogledao se i u pjesmama duhovnog smjera, koje su, nakon Tridenta i u općoj atmosferi protureformatorske revnosti, bile također u modi, pa su ih često njegovali i pisci koji sa samom protureformacijom nisu imali mnogo zajedničkog, ali su im mogli poslužiti kao paravan kojim se dala odvratiti pažnja strogih crkvenih cenzora od njihovih svjetovnih pjesama.“²¹ (...) „Da je Mandalijena bila događaj u Dubrovniku, svjedoče i brojne pohvale i epigrami u slavu spjeva i njegova autora. U izdanju iz 1659., Mandalijenu popraćuju dvije hrvatske pohvale, osam latinskih i dvije talijanske.“²² Bunić je dakle, kao i Gundulić, začetnik nečega što se može nazvati pjesničkom školom te će se tako „njegov glas osjećati gotovo u svim tvorevinama

¹⁷ Franičević, Marin i dr., *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 3, Liber, Zagreb, 1993., 211.

¹⁸ Mihojević, Josip, *Bogorodica u hrvatskom pjesništvu, od 13. stoljeća do kraja 19. stoljeća*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994., 365.

¹⁹ Fališevac, Dunja., op. cit., 9.

²⁰ Franičević, Marin i dr., op. cit., 214.

²¹ Ibidem, 221.

²² Loc. cit.

ljubavne tematike što će se javiti nakon njega“.²³ Njegov će se pjesnički utjecaj prepoznati i u Đurđevićevu radu, koji mu je po talentu bio ravan, a možda ga u ponekim segmentima i nadilazi.²⁴

3.2. MANDALIJENA POKORNICA

Pri izdavanju svojih pjesama, Bunić je prema uzoru na Gundulića prednost davao duhovnoj poeziji pa je njegova religiozna poema *Mandalijena pokornica* objavljena dva puta za njegova života (prvo izdanje 1630. u Veneciji ili Anconi, drugo 1638. u Anconi). Treći je put poema tiskana godinu dana poslije Bunićeve smrti – 1659. u Veneciji; od toga je izdanja sačuvan samo jedan primjerak (Knjižnica Male Braće u Dubrovniku)²⁵ zaslugom njegovih sinova koji su i sami bili nabožni pjesnici.²⁶ Primjerci prvoga i drugoga izdanja nisu sačuvani, ali za njih znamo po obavijestima dubrovačkih biografa.

Bunićeva se religiozna poema sastoji od tri cviljenja, a prema obliku predstavlja tipični žanr hrvatskoga baroka, kojemu je začetnik u hrvatskoj književnosti Ivan Gundulić religioznom poemom *Suze sina razmetnoga*. Začetnici ovoga žanra u talijanskoj književnosti su „Erasmus da Valvasone (1523-1593) koji u poemi *Le lagrime di S. Maria Maddalena* obrađuje istu temu i isti lik, kao i Luigi Tansillo (1510-1568) djelom *Le lagrime di S. Pietro*“.²⁷ Također, pisac koji je utjecao na Bunićevu ljubavnu liriku je Gabriello Chiabrera poemom *La conversione di Maria Maddalena*. U najmodernijim se i stilskim najraskošnijim dijelovima poeme može prepoznati utjecaj *G. Marina*.²⁸

Bunićeva lirika u sebi sadrži motive i tematike starijih razdoblja, ali je po stilu zapravo vrlo moderna. Njegov je lirski kanconijer jedan od vrhunaca baroknoga pisanja u hrvatskoj književnosti. U lirici je dobar poznavatelj baroknih koncepcija te tako svoju liriku oblikuje čineći razmak između predmeta opjevavanja i stila, pretežito ističući stil zato što predmet predstavlja samo ukras. Važnost se stila vidi i po tome

²³ Ibidem, 222.

²⁴ Loc. cit.

²⁵ Fališevac, Dunja, op. cit., 11.

²⁶ Loc. cit.

²⁷ Ibidem, 19-20.

²⁸ Loc. cit.

što on zaklanja temu, odnosno motiv zato što se tekst pjesama gradi po logici širenja jezičnih tj. misaonih figura.²⁹

Jedna je od često upotrebljavanih stilskih figura u razdoblju baroka je *conchetto*. On je „centralni pojam barokne poetike i dominantni pjesnički postupak u seicentu“.³⁰ Ova figura je „u neposrednoj vezi s temeljnom funkcijom baroknog teksta, proizvodi čuđenje“.³¹ Može biti rezultat brojnih figura kao što su: metafora, hiperbola, antiteza. U baroknim se poetikama najčešće prikazuje povezanost jake metafore i *conchetta* koji kao stilski figura utječe na stvaranje stilova, ali i ima značenjsku ulogu u tekstu. Njegov je cilj da se obična i jednostavna tema učini što zanimljivijom i što složenijom. Ova stilski figura se u Bunića javlja na više razina: „kao verbalni i kao misaoni, i na nivou značenja riječi i na nivou značenja teksta, i samo kao završna poenta, iznenađujući obrat, i kao konstitutivno načelo teksta u cijelosti“.³²

Još jedna od stilskih figura koja se u Bunićevoj poeziji često javlja je metafora. Ona u poeziji baroka „zauzima posebno mjesto: na početku je imala značenje običnog tropa, a kasnije postaje jedna od najčešćih i najvažnijih stilskih sredstava“.³³ Tako se „tekst se cijele pjesme često širi po načelu kontinuirane metafore ili gomilanjem metafora, a često i po načelu realizirane, tematizirane metafore.“³⁴ Zanimljivo je što metafora u Bunića može biti kostur cijele kompozicije pjesme.³⁵ Autora karakterizira pjesništvo koje odlikuje brojnim stilskim sredstvima koja pomažu u razvijanju kompozicije i čine zapravo jedan od najvažnijih elemenata pjesništva.

Mandaljena ili Marija Magdalena je bludnica koju pamtimo po tome što je Isusove noge prala svojim suzama i brisala kosom i tako se pokajavši iskupila za svoje grijeh. „Fabula poeme govori o Mandaljeninu svjetovnom životu, o susretu s Kristom u crkvi, pokajanju i obraćenju te ljubavi prema Kristu. Zatim je opisan Mandaljenin susret s Isusom u Šimunovoj kući, Kristova muka i smrt, njezin susret s Kristom u obliku vrtlara te Kristov razgovor s Mandaljenom prije uzašašća.“³⁶ Razvijena fabula nije najvažniji strukturni element poeme. Naime, bitan je njezin alegorički smisao koji nam prikazuje priču o Mandaljeni kao grešnoj duši koja traži

²⁹ Ibidem, 22.

³⁰ Ibidem, 26.

³¹ Loc. cit.

³² Ibidem, 28.

³³ Ibidem, 25.

³⁴ Loc. cit.

³⁵ Ibidem, 25-26.

³⁶ Ibidem, 20.

Boga. Bunićeva je poema utemeljena na katoličkoj ideji o smislu pokore i na ideji o veličini božanskoga milosrđa: „Svojim se religiozno-teološkim koncepcijama barokna poema temelji na filozofiji ljubavi, koju je renesansa predala u naslijeđe 17. stoljeću, na shvaćanju da je ljubav transcendentarno načelo bića.“³⁷ Osnovna je tema i glavna misao poeme Kristova ljubav prema Mandaljeni i njezina ljubav prema Kristu, a iz toga proizlaze sva druga značenja djela. Božansku ljubav možemo prepoznati u oproštenju grijeha, a milosrđe u pokori i pokajanju dok je božanska ljubav kao pokretačka sila bića univerzalno načelo svijeta.³⁸ Zanimljiv je i motiv ljubavi. Isprepliću se zemaljska i božanska ljubav, odnosno grešnica koristi sličan jezik ljubavi, na početku usmjeren prema udvaračima, a kasnije prema Bogu.

Poemu čine tri cviljenja, a priča je oblikovana različitim tipovima iskaza: pripovjedač često prekida naraciju svojim komentarima, a dijaloz i monolozi umeću se u misaone dijelove poeme, lirski iskazi isprepliću se s opisima³⁹: „Antitetičnost je u poemi osnovno načelo oblikovanja teksta na motivsko-tematskoj, kompozicijskoj i stilskoj razini djela. Tjelesnoj, zemaljskoj ljubavi suprotstavlja se nebeska, duhovna ljubav dok čovjekova ništavnost i grijeh, veličini milosrđa i božanske ljubavi, Mandalijeninoj grešnosti njezino pokajanje i ljubav prema Kristu.“⁴⁰ Prijeloman trenutak ključan je za početak poeme, za pokajanje i oprost grijeha, prikaz različitih stajališta pokajanja, spoznanja i skrušenja.⁴¹

Suprotnost između pokajanja i grijeha tj. božanske milosti, suprotnost između duhovne i tjelesne ljubavi važni su za idejno-alegorični smisao poeme. Kompozicija je stoga podređena idejnom, teološkom značenju poeme, a ne razvitku fabule.⁴² Poema je ispevana u osmeračkim katrenima, s rimom *abab*, u stilu i strofi koji su bili vrlo prošireni i popularni u hrvatskoj književnosti *seicenta*.⁴³

Grijeh je tema prvoga cviljenja njoj se suprotstavlja tema pokore i pokajanja koji se nalaze u drugome dijelu, grešnom životu i zemaljskoj ljubavi koje se nalaze u početnom cviljenju suprotstavlja se Božje oproštenje, milosrđe i ljubav u trećem dijelu. Dok su pokora i pokajanje za grijeh koji se nalaze u drugome cviljenju suprotnost, a ljubav prema Kristu, njegovo milosrđe, vječno blaženstvo u trećem

³⁷ Loc. cit.

³⁸ Ibidem, 20.

³⁹ Ibidem, 21.

⁴⁰ Loc. cit.

⁴¹ Loc. cit.

⁴² Loc. cit.

⁴³ Ibidem, 22.

cviljenju.⁴⁴ Ljubavna je topika gotovo ista kao i u *Plandovanjima*, ali je ona ovdje okrenuta „nebeskom ljubovniku“⁴⁵. Mandaljenin je lik još ljepši i zavodljiviji kada se kaje. "Uvod u drugo 'cviljenje' u nekim punktovima dosta podsjeća na uvod u drugo pjevanje *Suza*, ali je u Bunića više naracije, a manje samorazmatranja te stoga nije mogao postići onu puninu raskajanosti kao Gundulić."⁴⁶ Njihova djela su slična po prikazu pokajanja nakon grešna života. Javljaju se slični motivi: „vene, čezne, gasne, blidi...“⁴⁷, pa „sjena, dim, magla, ništa...“⁴⁸ koji nam pokazuju da se Bunić ugledao na Gundulića.⁴⁹ Bunićeva grešnica i za vrijeme kajanja ostaje „zatravljena ljubovnica“ koja „živijem ognjem dragog gori“ i koja:

*Svakčas želi da ga vidi,
slišat ga je svud joj drago,
u svijeh putijeh sveđ ga slidi
ne štedeći sve svo'e blago.*⁵⁰

Ova je poema imala praktičnu svrhu, služila je za zabavu i utjehu pjesnikovim dvjema sestrama u samostanu kojima će se pridružiti i pet njegovih kćeri. „Iz navedenih stihova vidljivo da je Mandaljena u konvencijama ljubavne topike, samo što je ovdje okrenuta prema nebeskoj ljubavi. „Ipak, onaj ljudski, čeznutljivi, senzualni karakterne da se prikrit.“⁵¹ Takve su poeme, uostalom, i bile namijenjene redovnicama, koje su, na primjer, u Dubrovniku, najčešće nasilno bile otrgnute od svijeta.“⁵²

Grešnica iz poeme *Mandalijena pokornica* Ivana Bunića Vučića daje nam pogled na vlastitu sudbinu, susret s Isusom i očišćenje od grijeha. U prvoj strofi prikazuje se njezin život. Naime, čitajući saznajemo da je plemenita roda i da je živjela u gradu Magdali. Druga strofa opisuje njezin vanjski izgled i životno razdoblje. Kako bi se uredila nosi bijeli veo, ali svoje grudi ne prekriva.

*Mandalijena ponosita
u svjetlilu ka se rodi
slavna od bana plemenita*

⁴⁴ Ibidem, 21.

⁴⁵ Franičević, Marin i dr., op. cit., 221.

⁴⁶ Loc. cit.

⁴⁷ Loc. cit.

⁴⁸ Loc. cit.

⁴⁹ Loc. cit.

⁵⁰ Ibidem, 222.

⁵¹ Franičević, Marin i dr., op. cit., 222.

⁵² Loc. cit.

koji Magdal grad gospodi,

*biješe u cvijet sve mladosti
urešena najmilije
neizmjernom svom ljeposti
od ke ne bi zamernije.⁵³*

*Bijeli velak i koprena
nje snježne prsi odiva,
tako 'e hitro istrižena
da ih kaže, a ne skriva.⁵⁴*

Dok je griješila, bila je opisana kao gusarica i lavica odnosno fatalna žena koja lomi srca brojnim muškarcima. Kada na površinu dolazi prikaz njezinih „mana“ ona zavodi svojim tjelesnim čarima, ističe grudi s ciljem plijenjenja muških pogleda kako bi se oni u nju zaljubili. U jednom je trenutku pogađa božja ljubav i ona uviđa težinu svojih grijeha.

*ko će činit jače plijene
gusarica bez milosti
ko će ranjat srca od stijene
britkom sabljom sve ljeposti.*

*I lavica tako bijesna
opći ranit prije zore
da bi gladna i nesvijesna
polovala zvijeri od gore.⁵⁵*

Prvi i drugi stih metaforički opisuju Mandalijenu, a preostala dva stiha su metafora za njezino bludno ponašanje.

*Ko bi t' reko, Mandalijena,
kad se u lov ti odpravi
da ćeš biti ulovljena
od nebeske tad ljubavi.⁵⁶*

Ironičan je ton kojim se pisac obraća Mandaljeni u ovim strofama. Govori nam zapravo kako je ona nekada bila lavica koja je lovila muškarce, a sada je sama

⁵³ Bogišić, Rafo i dr., *Ivan Bunić Vučić*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zora, Zagreb, 1975., 170.

⁵⁴ Ibidem, 171.

⁵⁵ Ibidem, 171-172.

⁵⁶ Ibidem, 172.

postala plijen i ulovljena je od strane nebeske ljubavi. Iako ju u nekim trenutcima okolina gleda kao bludnicu, zna da je to jedan dio njezine kazne i uistinu se kaje zbog počinjene bludnosti. Srami se ljudi, ali i Boga pa se okreće vjeri.

*...i svevoljam pak pogrdi
strah od Boga, sram od ljudi.*

*Tijem gospočka djevojčica
za svoj prijekor ime steče
u svem gradu da grešnica
od svakoga zva se i reče.⁵⁷*

Mandaljena je pokorna pred Isusom, svjesna svojih grijeha i želi oprost za njih. Snažna je, a samim time i spremna na žrtvu koju treba podnijeti kako bi se iskupila za grijeh.

*I ona k njemu pogled svrnu
ter ga pomno slišat uze,
i u srcu sva protrnu,
i ončas ronit poče suze.⁵⁸*

*Cvili, plače, pače rika,
ne uzdiše neg izdiše,
ni ju sram je od vidika,
ni gospode od najviše.⁵⁹*

Nekadašnja se bludnica odriče fizičke ljepote kojom je prije plijenila poglede i lomila muška srca. Postaje svjesna da joj je njezina ljepota činila samo „zlo“ i odlučuje se poružniti. Mijenja svoj vanjski izgled, ranjava se i tako u sebi pronalazi pravu ljepotu oduvijek skrivenu u njezinu srcu.

*Poče trgat zlatne žice
ke joj shode do koljena,
poče grdit drago lice
ucviljena Mandalijena.*

*Ište se u svem poružiti,
nu svijem tijem se lijepša pazi;
želi se u svem pogrubiti,*

⁵⁷ Ibidem, 173.

⁵⁸ Ibidem, 174.

⁵⁹ Ibidem, 175.

a tijekom draža vele izlazi.

*Krv od lica, suze od oči,
pram od kosi vidjet jesu,
ko s koraljem od istoči
zlato i biser kad povezu.⁶⁰*

Ostavlja materijalne stvari, odjeću i dvore u kojima je provodila svoju mladost jer ju podsjećaju na njezin grešni život. Svu raskoš koju je posjedovala želi zamijeniti pustinjom i blagodatima prirode kako bi se kaznila i živjela skromno te tako postala dostojna života u raj.

*Zbogom, zbogom ostanite
moji nesrećni dvori bijeli
kî mē grijeha svjedočite
jere ste ih svijeh vidjeli.*

*Zbogom, svione, zlatne odjeće,
piće slatke i naprave,
ostanite dalek veće
sve raskošne mē nepravde!*

*Dvor s pustinjom promijenicu,
jestojska mi biće trava,
odar zemlju učiniću,
ševar će mi bit naprava⁶¹*

Svojim uciviljenim glasom moli Boga za oprost grijeha, pada licem na zemlju i želi proliti svoju krv u čast njegove slave što nam kazuju sljedeći stihovi:

*Prosti, prosti, Gospodine
začu moj glas uciviljeni...*

*Gledaj moje pokajanje,
viđ gdje lupam griješne prsi...*

*dopušteno da daj mi je
na izgled drage nje pomasti
da se moja krv prolije
cjeća tvoje slave i časti.⁶²*

⁶⁰ Ibidem, 176.

⁶¹ Ibidem, 178.

U drugom cviljenju Mandaljena odlazi u kuću Šimuna gubavca kako bi susrela Isusa.

*U Šimuna gubavoga
kuću, k njemu sada poću
tu u ljekara ljubljenoga
lijek môj rani naći moću.⁶³*

Zatim slijedi strofa u kojoj se Mandaljena obraća svojoj kosi, naime, ona joj govori kako će se njome „zavezati“ za Isusove noge, a usnama će ih ljubiti i „cjelivati“.

*I vi moji tašti prami
ki vezaste dosle jako
sužne kako verigami
i puniste njima pako,

spravite se da budete
svezat mene pokornicu
na one noge blage i svete
za kupljenu robinjicu.*

*A vi usti, pripravite
časne celove i počtene
da priklone izljubite
noge one priblažene.⁶⁴*

U sljedećim stihovima opažamo petrarkističke elemente u opisu ljubavi između Mandaljene i Isusa.

*Dikla mila ko ga vidje,
zasrami se sva i strese,
zažari se pak ublidje,
omrznu se, užeže se.⁶⁵*

*Njega maže, sebe ozdravlja,
nad njim suzi, sebe umiva,
sebe odriješa, na nj vez stavlja,
koga izdava, sad celiva.⁶⁶*

„Za ove svete tve koljene

⁶² Ibidem, 179.

⁶³ Ibidem, 183.

⁶⁴ Ibidem, 184.

⁶⁵ Ibidem, 185.

⁶⁶ Ibidem, 186.

*ke suzami sad oblivam,
za stupaje obljubljenе
ke trem kosam i celivam*⁶⁷

Na samome kraju drugog cviljenja Mandaljena dobiva oprost od Isusa koji joj govori kako će on radi njezinih grijehа trpjeti muku na križu:

*„Za veliku tvoju viru
tebi grijesi su oprošteni,
pođi u dragom veće miru.*

*...ali meni, jaoh hrani se
križ i na njem smrt najgora.*⁶⁸

Radnja trećeg cviljenja temelji se na Mandaljeninim suzama radosnicama, ona ih uspoređuje sa biserom i smatra kako su one zaslužne što je pridobila Boga i oprost od Isusa.

*Vi ste, bistri viri od suza,
ljupko Boga prodobili
i proštenje u Jezusa
Mandalijeni isprosili.*⁶⁹

U daljnjim stihovima poeme, opisuje se Mandaljenina ljubav prema Bogu, nakon oprosta razmišlja samo o njemu i želi ga slijediti na svim putevima svoga života.

*Svakčas želi da ga vidi,
slišat ga je svud joj drago,
u svijeh putijeh sveđ ga slidi
ne štedeći sve svo'e blago.*⁷⁰

U ovome se pjevanju opisuje Mandaljenin susret s Isusom koji nosi križ i njegovom majkom Marijom te Isusova muka na križu. Mandaljena gledajući Isusa shvaća njegove riječi koje joj je govorio prije oprosta grijehа, naime, Isus joj je rekao kako će trpjeti muku zbog njezinih grijehа. Preobraćenica se prisjeća trenutka cjelivanja

⁶⁷ Ibidem, 188.

⁶⁸ Ibidem, 190.

⁶⁹ Ibidem, 192-193.

⁷⁰ Ibidem, 193.

Isusovih nogu u Šimunovoj kući, samo što su sada prikovane čavlima za drvenu gredu. Ponovno ih umiva nakon skidanja s križa.

*Jednom rukom iščeznuta
majku diže plačnu u svemu,
drugom Sina ogreznuta
svega u krvi, i križ njemu.⁷¹*

Grešnica se obraća Mariji svjesna da Isus podnosi muku zbog njezinih grijeha:

*U njegovoj poznaj krvi
priblaženo mlijeko tvoje
ka mu obilno odsvud vrvi
za krivine teške moje.⁷²*

*nije li ti dosta bilo
što mi grijeh se htje prostiti,
neg još prope sveto tilo,
neg još za me htje umriti?⁷³*

Mandaljena na kraju poeme dolazi na Isusov grob s namjerom pomazanja njegova mrtvoga tijela, ali tamo susreće vrtlara kojega moli da joj pokaže gdje je Isusovo tijelo. Taj vrtlar je zapravo uskrsli Isus koji joj govori da prenese njegovim učenicima (apostolima) kako on „ushodi privišnjemu“⁷⁴:

*Ki joj reče: »Stvar koja je
za ku plačeš?« Koga išteći
ona cijeneć vrtar da je
veli grozno procvileći:*

*»Gospodine blag i mio,
ako ga odnije, htjej mi rijeti
gdi mi ga si postavio,
a ja ću ga plačna odnijeti.«⁷⁵*

Čitajući ovu poemu možemo vidjeti da svi griješe, ali isto tako da trebamo biti spremni odgovarati za svoje grijeha i njegove posljedice. Upravo je Mandaljena imala

⁷¹ Ibidem, 197.

⁷² Ibidem, 199.

⁷³ Ibidem, 200.

⁷⁴ Ibidem, 204.

⁷⁵ Ibidem, 203.

snage za snositi posljedice svoga grijeha jer je znala da ju s čistom dušom nakon smrti čeka pravi život. Njezina joj vjera omogućava oslobođenje od grijeha.

4. IGNJAT ĐURĐEVIĆ

4.1. ŽIVOTOPIS

Ignjat Đurđević rođen je 1675. u Dubrovniku, a umire 1737. u 62. godini života. Školovao se u rodnome gradu završivši elementarnu i humanističku školu. Godine 1697. odlazi u Rim i ulazi u red isusovaca. Svoj je književni rad započeo vrlo rano. „Rano započinje pisati i latinske pjesme koje je skupio 1708. g. te ih pronalazimo u zbirci *Poetici lusius varii*.“⁷⁶ Osam godina kasnije 1716. g. sabire hrvatske pjesme u zbirku pod naslovom *Pjesni razlike*⁷⁷: „Ona sadrži ljubavnu liriku, idilske sastavke naslovljene Egloge iliti razgovori pastijerski, dulje pripovjedne pjesme Razlike zgrade nesrećne ljubavi, nabožnu liriku, pjesme „na narodnu“ (Pjesni pirne iliti začinke, Za gutke), parodijski spjev *Suze Marunkove*, početak drame *Judita*, prijevode basana i prepjeve s latinskoga i talijanskoga.“^{78 79} Prevodio je u isto vrijeme *Psalm Davidove* i pisao *Uzdahe Mandaljene pokornice*. Naime, prva je verzija imala samo dva uzdisanja. Tema prvog uzdisanja odnosila se na ispovijedanje grijeha, a drugog na pokajanje. Druga inačica „Uzdaha“ sadrži osam pjevanja i nastala je proširenjem prvotne teme rukopisne poeme. Također je prevodio i Vergilijevu *Eneidu*, ali to je kao i prethodno djelo preveo samo prvo pjevanje.⁸⁰

U svojim zrelim godinama više se predstavljao povijesnim i književno-povijesnim znanostima. Na latinskom je jeziku napisao *Brodolom svetoga Pavla*, dok je na hrvatskome jeziku napisao *Život svetog Benedikta*. Jedno od njegovih značajnijih djela kojim je istražio dubrovačku književnost te u njemu zapisao stotinjak biografija dubrovačkih i nedubrovačkih pisaca na našem se jeziku naziva *Životi i djela*. „Kad je, kasnije, u Padovi našao podatke o još nekolicini dubrovačkih pisaca, uvrstio ih je u predgovor Saltijeru slovinskom.“⁸¹

⁷⁶ Franičević, Marin i dr., op. cit., 285.

⁷⁷ Loc. cit.

⁷⁸ <http://www.lzmk.hr/hr/izdanja/natuknice/120-hrvatska-enciklopedija/979-durdevic-ignjat> (Preuzeto: 30. 5. 2017.)

⁷⁹ Ibidem, 283.

⁸⁰ Loc. cit.

⁸¹ Ibidem, 285.

4.2. UZDASI MANDALIJENE POKORNICE

Mandaljena je centralni lik ove poeme Ignjata Đurđevića. Na samome početku poeme nalazi se posveta zadarskome Vincencu Zmajeviću, zatim se autor obraća štiocu, a onda slijedi osam pjevanja koja imaju svoje nazive: *U spoznanju*, *U s povijedanju*, *U pogrđenju*, *U napastovanju*, *U razmišljanju*, *U požaljenju*, *U ljubljenju*, *U uživanju*. Đurđević Mandaljenu (Magdalenu) prikazuje kao ženu koja pati zbog svojih grijeha iz prošlosti i nikako ih se ne može riješiti usprkos kajanju i samokažnjavanju. Ljubav se u ovom djelu ne promatra samo kao fizički ostvaraj ljubavi nego prelazi utranscendentnu. Dakle, ljubav postaje ljubav Mandaljene i Isusa Krista. Đurđević je svoju poemu posvetio zadarskome Vincencu Zmajeviću. Rafo Bogišić naglašava: „U prvom su mu planu dva razloga: s jedne strane odaje priznanje Zmajevićevim zaslugama što ih je stekao u djelovanju za vjeru i crkvu, posebno od kako je došao u Zadar, a s druge strane Đurđević želi, stupiti u kontakt sa Zmajevićem, želi ga posvetom „osobno“ posjetiti „i tako mu se približiti.“⁸² U predgovoru poeme Đurđević piše tri prigovora i odgovara na njih jer smatra da bi mogli biti upućeni na račun njegova spjeva. Prvi prigovor glasi: „tko plače nazbilj svoj grijeh, nije moguć urešeno bolovati“ pjesnik odgovara da neće valjda tko reći „da razboričnije i uljudnije, neg svoj grijeh (...) Mandalijena, plače u popijevkah kneza Nikolu knjeginja Vidoslava koja naravnom i neredbenom bolesti kidajuć vlase, mećući ih za se, leleka i bugari: *Jaohve si njoj žalosnoj*“.⁸³ Đurđević se pita jesu li svjetovni i crkveni pisci pogriješili u „skladnom pjevanju“.⁸⁴ Drugi se prigovor odnosi na Mandaljenino preveliko teološko znanje. „Pjesnik se snebiva na taj prigovor: ako ikome, veli on, onda se upravo Mandaljeni najviše pristoji „na učiteljsku bogoslovno besjediti“, jer je samoga Krista imala za učitelja.“⁸⁵

Treći se prigovor ticao Mandaljenina „ljuvenog“ života kojeg ona opširno opisuje u pjevanju. Autor se ovdje poziva na druge autore koji također prikazuju grijeha kako bi čitatelji spoznali važnost ispovjedi i pokajanja. „Tako je i on želio „staviti diklicam prid oči prilijepo i prikorisno ogledalo, neka se čuvaju i od malijeh

⁸² Bogišić, Rafo, *Posvete i predgovori u hrvatskih pisaca 18. stoljeća*. Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, 1995., 5-29. (Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/103815> (24. 4. 2017.))

⁸³ Bogišić, Rafo i dr., *Ignjat Đurđević, Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., 22.

⁸⁴ Loc. cit.

⁸⁵ Ibidem, 23.

početaka i neka bježe općenije od zlijev družica...⁸⁶ Iako su sva tri odgovora važna, najvažniji je ipak prvi jer iskazuje pjesnikove poglede na narodnu pjesmu, no on nije bio dokraja svjestan njezina značenja. Marin Franičević ističe kako se Đurđević u prvom prigovoru služio elementima narodne pjesme: "Da se ipak njezinim izraznim elementima služio, pokazuje ona epska o Kraljeviću Marku (*Popijevka više smrti Marka Kraljevića*) i ona o kćerima popa Jovana (*Pjesan bugarska*) i još više nekolicke pjesme pod zajedničkim naslovom *Za gutke* u kojima ima i narodnih deseteraca."⁸⁷ U nastavku slijedi analiza poeme po plačevima.

U spoznanju

*Ljubovnica ona ognjena
njegda od ljudi, sad od boga,
osta svijetu prigrabljena
silom plama nebeskoga,
ter neumrloj pri ljubavi
svijet i sebe zaboravi.*

*Ištom lice Jezusovo
vidje i skrupljen raj u njemu,
kroz gorjenje čisto i novo
ponovljena osta u svemu,
leteć svoga iz pepela
pomlađena ptica bijela.*

*Njega drži vrhu svega,
njega misli, š njim besjedi;
njega živa, mrtva njega
ište, žudi, dvori i slijedi.⁸⁸*

Na temelju ovih stihova vidimo da grešnica ostavlja svoj dotadašnji bludni život i zemaljsku ljubav zamjenjuje ljubavi prema Bogu. Okreće se od materijalnoga i prilazi duhovnome. Sada cijeni Boga prije svega, slijedi njegov put, služi mu i s njim svečano razgovara.

Nakon ovih stihova pjesnik prikazuje Mandaljenino stanje duše koje uspoređuje s mračnom spiljom i njezinom gladnom dušom za vjerom:

⁸⁶ Loc. cit.

⁸⁷ Loc. cit.

⁸⁸ Ibidem, 265.

*Mrkla spila ah ko u sebi (...)
Gluha zabit, mrak od spile,
strah i golet, glad i zima
biše srcu nje primile...⁸⁹*

Za razliku od njezina prijašnjega načina života, sada nosi poniženu odjeću, a time joj se i ugled i dostojanstvo ruše, ali ona to željno prihvaća. Svoje tijelo svjesno kažnjava bičevanjem pa vidimo usporedbu njezina tijela s planinom koju vjetrovi biju, dakle pisac tvrdi da ona ostaje čvrsta kao planina, ali ipak roni suze kao što i rijeka neprestano teče.

*Porušena sad u stvoru
poniženoj u odjeći
uze bolest i pokoru
za razgovor svoj najveći...⁹⁰*

*a u rijeka nauk uze
bez pristanka ronit suze.*

*Vidje vihre bit planinu,
udri bičim nago tijelo...⁹¹*

Sada ju sustižu njezini grijesi iz prošlosti i savjest joj ne da mira, gdje god pođe sa sobom nosi svoju prošlost koja ju najviše proganja noću.

*Sve što u vele jur vremena
skrivih, sad me snađe ujedno;
mâ 'e svijes na me nabunjena...*

*Kud se obratim, sve mi uzroči
trud i kaže što sam bila:
donosi mi noć prid oči
mê razblude, kê je krila...⁹²*

⁸⁹ Ibidem, 266.

⁹⁰ Loc. cit.

⁹¹ Loc. cit.

⁹² Ibidem, 269.

U spovijedanju

*Ona ištući da otvori
svijetu stare zloće svoje,
nek je slijedi u pokori
tko nju u grijehu slijedio je...⁹³*

Grešnica iznosi svijetu svoje grijehe s namjerom da se promjene svi koji su išli njezinim putem. Čvrsto će stati iza svojih grijeha kada ju budu optuživali.

*bez srama ću pronijet zloću
a kû padoh jur bez srama,
i moj svaki grijeh skroviti
na moj ću isti sud doniti.⁹⁴*

U pogrđenju

Ovaj dio poeme predstavlja Mandaljenin lagodan život, naime, ona se „bogato“ uređivala, brinula je o svome vanjskom izgledu kako bi ju okolina smatrala lijepom, ali onda shvaća kako unutar lijepog tijela stoji ružna duša koja je žedna Boga i vjere. Zapravo govori kako je gladna pravednosti. Ljudi su vidjeli samo njezinu vanjsku ljepotu kojom su bili očarani no da su mogli vidjeti njezinu dušu ostali bi zgroženi.

*Mraše u meni duša žedna
vječne slasti božanstvene,
gladna darimkê pravedna...⁹⁵*

Đurđevićeva se grešnica baš kao i Vučićeva srami ljudi, ali i Boga. Želi da ju Bog preobrati na dobro i razvedri njezinu mračnu dušu.

strah od neba, sram od ljudi.⁹⁶

Zbog blagodati lagodnoga života snosi posljedice.

*Za pomasti mê žuđene
eto umivam suzam lice,
za odjeće mê zlačene
naga umiram sred litice.⁹⁷*

⁹³ Ibidem, 278.

⁹⁴ Ibidem, 279.

⁹⁵ Ibidem, 300.

⁹⁶ Ibidem, 301.

⁹⁷ Ibidem, 302.

Njezinu su dušu ranjavali ljudi, a sada će ona ranjavati svoje tijelo bičevanjem dok ne ostane bez snage.

*Tako izreče, ter u ruke
stište naglo bič krvavi
i hrabrene puna odluke
put mrzeću bit se stavi
toli silno, da ne udara
tako u hridi munja odzgara.⁹⁸*

*Tuče i dere što dohita,
dažde rane zdesna, slijeva,
zvižde uvit gvozdovita
i potom krv proljeva
dokle god joj pade od muke
snaga iz tijela, bič iz ruke.⁹⁹*

Iz navedenih stihova može se zaključiti kako Mandaljena smatra da se u svojoj duhovnoj borbi nikada neće moći dovoljno iskupiti za svoje grijehе. Čin bičevanja nam govori da ona shvaća što je učinila, ali na svoje grijehе gleda kao prevelike. Također, on predstavlja čin iskupljenja, čin njezine borbe protiv zla i kažnjavanja za počinjeno zlo. Plač predstavlja pokajanje, upravo to pokajanje i njezina patnja su snažni motivi u ovom djelu i jedni od temeljnih koji oblikuju sam lik Mandaljene. Nemamo detaljne opise fizičke ljepote, ali uočavamo dobro poznato opisivanje lica i kose, koje upotpunjuju sliku Mandaljene kao ljepotice. Kasnije, kada grešnica uvidi što je učinila i pokaje se za svoje grijehе možemo primijeniti onu srednjovjekovnu koncepciju koja se odražava u tumačenju duha naspram tijela, uključujući i tjelesno ozljeđivanje ili kažnjavanje kako bi se tijelo dovelo u red. Dakle, Mandaljena posjeduje i vanjsku i unutarnju ljepotu. Đurđević nam prikazuje sveticu koja pripovijeda o svom patničkom i grešnom životu dok živi asketskim načinom kako bi se iskupila za grijehе svoga tijela i svojih misli. Možemo uočiti i česti sukob njezinih misli, odnosno sukobljavanje dobrih i loših, grešnih misli. To je jedan od dijelova kojem se posvećuje veći dio razrade. Ona pokušava istjerati grešne misli i posvetiti se duhovnoj čistoći. Kao da postoji sukob između svetiце i grešnice koji se odvija unutar Mandaljene.

⁹⁸ Loc. cit.

⁹⁹ Ibidem, 303.

U napastovanju

*Nju ovako misô izdavna,
pače u mislijeh svijet potiče,
nu se varkama dikla slavna
stavi i sa svijem glasom kliče:
'Ah poznam te, ah prokleta
slici u tuđoj, misli od svijeta!'¹⁰⁰*

Uspijeva ukloniti zle misli prisjećajući se Isusa i njegove patnje. Kako ona može biti dvorena i uživati dok je Isus bio u patnji žrtvujući se za ljude.

*...mene svetom da puk zove
gdijur njega zva neprava?
njemu boles, meni scjena,
on progonjen, ja dvorena?*

*On u dračah, ja u zlatu,
on na ranah, ja na stolu?
ja u dvoru pribogatu
on u grobu hridnu i голу?¹⁰¹*

Ona proklinje grijeh i sve zlo, svojim suzama čisti dušu jer joj nakon plača u mislima ostaje jedino ljubav prema Bogu.

*tvâ sam i tvâ bit ću, a i ti
moj si, er ne možneg moj biti.¹⁰²*

Mandaljena je spoj ljudskih negativnih strana i božanske dobrote. Ujedno je i grešnica i svetica. Upravo njezin spomenuti sukob misli predstavlja tu ljudsku, nesavršenu stranu i svetačku dobrotu koja se krila u njoj i s Isusovom pomoći preuzima njezine misli i stavlja ih pod kontrolu. Čitajući djelo možemo uočiti petrarkističke koncepcije koje su prilagođene baroknom razdoblju, a uz njih također renesansne i srednjovjekovne (odnos duše i tijela).

¹⁰⁰ Ibidem, 307.

¹⁰¹ Ibidem, 307-308.

¹⁰² Ibidem, 313.

U požaljenju

U ovom pjevanju Mandaljena i Isusova majka Marija susreću Petra koji govori kako je zanijekao Isusa, nakon toga susreću Isusovog učenika Ivana koji im prenosi vijest da Isusa ismijavaju time što su mu dodijelili krunu od trnja. Mandalijena zatim ugleda Isusa kako nosi masivnu kladu na svome ramenu.

*po prostorijeh svoga grada
nosi teški panj na sebi...*¹⁰³

*Trnom krunjen konajprvi
svijeh od truda kralj boleći...*¹⁰⁴

Gledajući ga, razmišlja je li primio na sebe njezine grijeh. Zato želi sama snositi posljedice i otići u pakao samo da Isus bude pošteđen.

*Dali moj grijeh ti prigrabi
i š njim moju smrt i trude?
ah moj bože, ah jaoh da bi
to bit moglo, da ne bude,
nek ja u pakogrem ognjeni,
ne ti na smrt, moj ljubljeni!*¹⁰⁵

U ljubljenju

Sedmi dio poeme govori o shvaćanju Božje veličine u liku preobraćenice. Ona žali što od početka života nije krenula putem vjere i što je odbacivala božju ljubav a cijenila stvari koje nisu toliko bitne u životu, npr. vanjština njezinog lika i bludno ponašanje na koje je trošila dragocjeno vrijeme.

*Zašto opaki ja svijet ljubih
bez pameti, bez potrebe?!
zašto drago vrijeme izgubih
u kê ljubiti mogoh tebe?!*¹⁰⁶

¹⁰³ Ibidem, 337.

¹⁰⁴ Loc. cit.

¹⁰⁵ Ibidem, 338.

¹⁰⁶ Ibidem, 353.

U jednom trenu, zanesena, Mandaljena govori Isusu kako će ići njegovim putem čak i u paklu ako treba.

*Vrz' me u pako i pogubi,
ljubit ću te još i tamo;
nu se u paklu jaoh ne ljubi!
Ne znam, ne znam, neg znam samo
da i sred vječne peći ljute
ljubit ću te, ljubit ću te!¹⁰⁷*

U uživanju

Posljednji dio poeme odnosi se na jedinstvo Boga i preobraćenice. Ona uživa u novoj prilici koju joj je njezino iskreno pokajanje pružilo. Spoznaje da Bog nije nebo, sunce niti svjetlost, već slava, milost i ljepota.

*...er sve što ti možeš, može,
i sve što ti imaš, ima,
s tobom sljubljena i stučena,
u te stvorana i obraćena.¹⁰⁸*

¹⁰⁷ Ibidem, str. 355.

¹⁰⁸ Ibidem, str. 360.

5. ANTUN KANIŽLIĆ

5.1. ŽIVOTOPIS

Antun Kanižlić rođen je 1699. godine, preminuo je 1777. godine u Požegi. Gramatičku školu (nižu gimnaziju) završio je u isusovačkoj školi u svom rodnom gradu, a nakon toga odlazi na daljnje školovanje u Zagreb gdje je također bio primljen u isusovački red. Godine 1717. postaje profesor u varaždinskoj gimnaziji, no već sljedeće godine odlazi u Graz i tamo ostaje do 1720. od 1721. do 1724. radi kao profesor u Zagrebu, a od 1724. do 1725. u Varaždinu. Godine 1728. zaređen je za svećenika. Tada dobiva status prefekta i upravitelja raznih škola (Zagreb, Varaždin i Graz). Uz rad na visokim dužnostima usklađivao je i književne radove i vjersko-prosvjetne te je tako proveo cijeli život.¹⁰⁹

Kao pisac počinje književno djelovati pisanjem vjerskih knjiga za puk i svećenike, no one nemaju književne vrijednosti, ali u njihovim predgovorima možemo uočiti autorovu svijest o književnim i kulturnim potrebama „Ilirije, Slavonije aliti Dalmacije“.¹¹⁰ U zrelim godinama Kanižlić piše dva značajna djela: *Kamen pravi smutnje velike* i *Svetu Rožaliju*. Djela su objavljena tek nakon njegove smrti.¹¹¹ *Sveta Rožalija* tiskana je u Beču, a *Kamen pravi smutnje velike* u Osijeku 1780. godine.¹¹² Po tim djelima, „prvenstveno po epu *Sveta Rožalija*, Kanižlić je zauzeo ugledno mjesto u hrvatskoj književnosti 18. stoljeća“.¹¹³

¹⁰⁹ Bogišić, Rafo (priređio), *Zbornik stihova i proze XVIII. stoljeća*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knji. 19, Zora – Matica hrvatska, Zagreb, 1973., 91.

¹¹⁰ Loc. cit.

¹¹¹ Loc. cit.

¹¹² Franičević, Marin i dr., op. cit., 338.

¹¹³ Bogišić, Rafo, op. cit., 91.

5.2. SVETA ROŽALIJA

Kanižličeva se religiozna poema sastoji od četiri dijela, a govori o samotničkom razdoblju života svete iz Palerma na Siciliji. Rožalijin je lik poznat još iz srednjega vijeka.¹¹⁴ Kanižličeva *Sveta Rožalija* sastavljena je u „tradiciji hrvatske religiozne poeme, kojoj je prethode Gundulićeve *Suze sina razmetnoga*, a slijede Bunićeva *Mandalijena pokornica* i Đurđevići *Uzdasi Mandalijene pokornice*“.¹¹⁵ „Ivan Scherzer nastojao je pokazati kako je Kanižličić temu za svoj spjev o *sv. Rožaliji* sklopio iz legende o *sv. Rožaliji iz Palerma* i iz legende o *sv. Rožaliji, Ruži Lirskoj*“.¹¹⁶ No, vjeruje se da je Kanižličićev „izvor bila i Gašparotijeva enciklopedija svetaca *Cvet sveteh*“.¹¹⁷ „Gašparoti je svoj opis svetičina života temeljio na životopisu svete kod Kornelija a Lapide i kod Valentina Leuchtija.“¹¹⁸ Godine 1624. počeo se širiti kult o svetoj Rožaliji kada je ona, prema pobožnoj legendi, zaustavila pomor od kuge na Siciliji.¹¹⁹ Bila je plemenita roda, jedan dio svojega života provela je na kraljevskome dvoru, a onda napušta sve pogodnosti koje joj je pružao ovozemaljski život i odlazi u pustinju s namjerom da služi Bogu. Kanižličić njezin osamljeni lik zamišlja u spilji, gdje se prepušta potpunoj predanosti Bogu i molitvi. Nakon šest godina, točnije kada je postigla svoj mir i blaženstvo, piše svojim roditeljima i ujedno razmišlja o svome životu. Rožalija se sjeća raskošne mladosti koju je proživjela u odajama, svojega zaručnika kojega je napustila u trenu kada je ugledala Kristov lik u zrcalu koji ju je potakao da krene u osamljeni život pustinje. Prema mišljenju Zlate Šundalić *Sveta Rožalija* kao barokni plač odlikuje sljedećim karakteristikama:

1) Spjev započinje stanjem poslije grijeha, kada se Rožalija već kaje zbog svog kićenja i uljepšavanja.

2) Mjesto kajanja je spilja. Ovdje pjesnik opisuje pojave iz prirode i zaključuje kako je priroda stvorena radi čovjeka i ona je slika božja.

3) Rožalija se sjeća svojih grijeha („Grih moj ispovidam“ 1325) i čudi se kako je taj grijeh mogla počinuti zato što je time vrijeđala Isusa.

4) Sjeća se kako je došlo do preobraćenja.

¹¹⁴ Ibidem, 92.

¹¹⁵ Kanižličić, Antun, *Sveta Rožalija panormitanska divica*, Pretisak, Beč, 1780., Bratulić, Josip, *Antun Kanižličić život i djelo*, 146.

¹¹⁶ Ibidem., 144.

¹¹⁷ Loc. cit.

¹¹⁸ Loc. cit.

¹¹⁹ Ibidem, 145.

5) Osjeća da njezine suze nisu dovoljne da bi se njima oprao grijeh pa želi da teku kao „poplavne rijeke“.

6) Rožalija ima vizije Isusovih muka te božju milost osjeća kao čudo jer svi grijesi bivaju oprošteni.¹²⁰

U nastavku ćemo opisati dijelove i oprimjeriti ih stihovima.

Prvi dio poeme pod nazivom „Što Rožalija knjigi, koju doma šalje govori,“ opisuje Rožalijino slanje pisma u „Paleram“ (Palermo) roditeljima. Pismo ili „knjigu“ šalje želeći joj sretan put i što manje nepravilika.

*Putuj dakle, knjigo moja, i š njim hodi,
nek on, draga brigo moja, tebe vodi.
Putuj k rodu momu, koji od želje vene,
da u dvoru svomu vidi u tebi mene...¹²¹*

*Putuj u grad bili Paleram kod mora,
od koga me dili šesto lito gora.¹²²*

Rožalija se suosjeća s knjigom pa govori da sve što joj se dogodi pogodit će i grešnicu.

i mene će stići, što se tebi zgodi.¹²³

Zatim opisuje izgled svojih dvora da ih knjiga prepozna kada dođe u Paleram. Upućuje ju kako će sigurno ući u dvore ako kaže da ju ona šalje.

imenom ćeš mojim svaku stražu proći¹²⁴

Rožalija, razmišljajući o pismu, u glavi stvara slike koje joj prikazuju uzbuđenu reakciju roditelja dok primaju njezine vijesti. „Otac i majka će se smesti, dvorani će se sletjeti, svi će biti veseli i znatiželjni, majka će plakati. I, dakako, svi će pitati zašto je Rožalija napustila svoj dom.“¹²⁵

Drugi dio pod nazivom „Kako se Rožalija od svita odvrkla i u pustinji živila“ opisuje kako je zapravo došlo do obrata u Rožalijinu razmišljanju koji ju je naveo na

¹²⁰ Hodonj, Željko i dr., *Revija*, časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja, Osijek '90 broj 6, lipanj – 30 godišće, (Šundalić, Zlata, *Kanižlićeva „Sveta Rožalija“ kao varijanta hrvatskoga književnoga baroka*), 614-615.

¹²¹ Kanižlić, Antun, *Sveta Rožalija*, Dukat, Vinkovci, 1990., 6.

¹²² Ibidem, 15.

¹²³ Ibidem, 8.

¹²⁴ Kanižlić, Antun, op.cit., 24.

¹²⁵ Franičević, Marin i dr., op. cit., 340.

veliku odluku. Govori kako ne želi da znaju gdje je, ali da se ne brinu jer i dalje slijedi božje zvanje.

*...s puta zašla nisam, slidim Božje zvanje.*¹²⁶

Ona je bila lijepa, plemenita, bezgrešna djevojka iz ugledne i bogate obitelji, a imala je i zaručnika.¹²⁷

*mladić od jednaka roda, svitle krvi
između vrstnjaka, cvit mladosti prvi.*¹²⁸

U četvrtom odsječku drugoga dijela *Svete Rožalije* djevojka Rožalija prikazana je kako se, u očekivanju svoga zaručnika, redi i odijeva pred ogledalom.

*Obučem rumeno na poklon mi dano,
zlatom navezeno ruho, cvitjem tkano.
Ogledam se. Srićne u takovom cvitu,
velim, gospodične da nije na svitu.
K ogledalu sada idem, da prid njime
redim kose, reda bit božica s time.*¹²⁹

Jedan je dio odsječka posvećen Rožalijinoj svečanoj haljini¹³⁰:

*od dragog kamenja ružica se vidi
rumenog plamena na prsih u sridi,
a okolo bile u jasnom zlatu
ružice od svile i biser u cvatu.*¹³¹

Rožalija je bila mlada, lijepa djevojka kojoj su sve djevojke zavidjele jer je imala sve. Noć prije zaruka u njezine snove uvlači se nesanica. Sanja vilu, zoru, sunce i toga jutro rano ustaje. Kada se počela dotjerivati, točnije u trenutcima dok je češljala svoju lijepu plavu kosu, u zrcalu joj se ukazuje divan mladić s vatrenim krilima, lukom i

¹²⁶ Kanižlić, Antun, op.cit., 29.

¹²⁷ Franičević, Marin i dr., op. cit., 340.

¹²⁸ Kanižlić, Antun, op.cit., 33.

¹²⁹ Ibidem, 43.

¹³⁰ Matanović, Julijana (priredila), *Ključevi raja*, hrvatski književni barok i slavonska književnost 18. st., Zbornik, Meandar, Zagreb, 1995., 211.

¹³¹ Kanižlić, Antun, op.cit., 43.

strijelom. Bila je to nebeska Ljubav. Nedugo nakon toga ukazuje joj se i Kristov lik s ranom na boku.¹³²

*K ogledalu sada idem, da prid njime
redim kose, rada bit božica s time.¹³³
K ogledalu skočih. Nu kano da svane...
...Gledam. 'JESUS! ...
...visi Isus propet, vidim ranu boka...¹³⁴*

Tada Rožalija klone, biva shrvana snažnim doživljajem, sjajem sunca i zauvijek se okreće od svih čari u kojima je prethodno uživala te se okreće novome životu.

*slidit ga želeći u njegov uprem oči...
ja se priobrazim s ogledalom tada...
...Zbogom i sve zlato, biser, cvitja kite...¹³⁵*

Odlazi od roditelja bez da im išta govori, mir i unutarnji spokoj pronalazi u spilji. Spilja joj pruža sigurnost jer nema galame, kao ni isprazna veselja koje nam donosi ovaj život:¹³⁶

*nego tu pribiva rajska radost prava
dragi mir počiva, slatko pokoj spava.¹³⁷*

U ovom dijelu dolazi joj Ljubav koja joj govori kako ovdje neće biti kao kod kuće, jer nema buke i raskoši ali je spilja sada njezin dvor, grad i stanje. Ohrabruje ju govoreći da je Isus sada uz nju i kako joj je on sve:

*Isus navješćuje volju svoju,
srce iziskuje, želi ljubav tvoju.
Isus je sve tebi. Zadovoljna s njime budeš...¹³⁹*

Razmišljajući o riječima koje joj je uputila Ljubav, Rožalija shvaća kako joj je dobro u spilji jer želi vršiti Isusovu volju. Odluči se na trajni ostanak:

*Živit tu odlučih; ništa, nit smrt ista
mene ne razluči od željnog mista...¹³⁸*

¹³² Franičević, Marin i dr., op. cit., 340.

¹³³ Kanižlić, Antun, op.cit., 43.

¹³⁴ Ibidem, 45-46.

¹³⁵ Ibidem, str. 49-53.

¹³⁶ Franičević, Marin i dr., op. cit., 340.

¹³⁷ Kanižlić, Antun, op.cit., 56.

Prizor kupanja slavička u potoku u Rožalijinoj duši stvara idilu kao i idilu u prirodi.

*u planini koje k njoj dolete ptice,
da se kuplju i piju, navlastito ptičak,
kraljić ptica sviju i slava, slavičak.*¹³⁹

Treći dio poeme opisuje kakav je bio Rožalijin život u samoći. U ovome se dijelu opisuju kršćansko-religiozni principi, koji su prikazani kroz simbole. Uz Ljubav, pojavljuju se o Nada i Sigurnost u značenju dvaju lađa, pet osjetila – petero braće, djevica Milost pomaže grešnicima, dok Odluka pomaže mučenicima. Uz navedene simbole prisutne su djevice Poniznost, Posluh, Blagodarnost, Milosrđe, Uboštvo, Ufanje i Istina.¹⁴⁰

U četvrtom dijelu poeme vidimo kako Rožalija ni u spilji nije slobodna od grijeha i iskušenja unatoč pomoći koju joj pruža Ljubav.

*O nakazo, tko si?
Ime ti je Napast, jer tko slidi tebe,
u zlo hoće zapast izgubivši sebe.*¹⁴¹

Unatoč svemu Rožalija je snažna u svojoj odluci i govori kako ju ništa neće natjerati da se vrati na staro:

*Nisam tako plaha da odlučak sveti
od tvojega straha natrag ću uzeti.*¹⁴²

Odlučna je u svojoj vjeri i uz Boga će sve strahove prevladati:

*Znam, da sam nejaka, ništa nemoguća,
ali z Bogom jaka i sve sam moguća.
Sama nisam, sa mnom Isukrst je: štita
proti boju tamnom eto nedobita!*¹⁴³

Razbluda i njezin sin Ljubičak opsjedaju Rožaliju, no ona im odolijeva i otjera ih bičem kao i svjetovnu ispraznost.¹⁴⁴

¹³⁸ Ibidem, 58.

¹³⁹ Ibidem, 61.

¹⁴⁰ Franičević, Marin i dr., op. cit., 340.

¹⁴¹ Kanižlić, Antun, op.cit., 112.

¹⁴² Ibidem, 112.

¹⁴³ Loc. cit.

¹⁴⁴ Franičević, Marin i dr., op. cit., 341.

Veli: „Što, Ružice, cvit gubiš mladosti?
Ah, draga dušice, pokore je dosti! (...)”¹⁴⁵
„Rožalijo, hodi, doma se odseli!
Majku, ka te rodi, tužnu razveseli!”¹⁴⁶

Poema o zaštitnici od kuge završava pobožnim javljanjem Ljubavi, koja ju nagovara na premještaj iz daleke i nepoznate Spilje u Spilju bližu svome domu, gdje će se u trajnoj opasnosti da popusti zovu rodbine najbolje snažiti njezina konačna odluka da ostane dosljedna.¹⁴⁷

Omiljena tema baroka, za koju možemo tvrditi da se proučavala i prije Kanižlića (npr. I. Gundulić, I. Bunić, I. Đurđević) bila je novi, sveti život grešnika, odnosno grešnica te prikaz procesa koji se je odvijao od grijeha do milosti. Kanižličeva se junakinja razlikuje od ostalih prema određenim načelima. Njezin lik je prvenstveno drugačiji jer ona nikada nije bila grešnica koja je doživjela preobraženje, već je bila jednostavna djevojka koja je u trenu Kristove pojave u zrcalu odlučila slijediti njegov put i prihvatila ga kao „nebeskog zaručnika”.¹⁴⁸

Za razliku od Mandaljene, Rožalija nije prošla isti put od grešnosti kroz kajanje do milosti, iako dolazi u iskušenje i popušta slabostima poput Razblude i Ljubička. Kanižličevo je djelo prema „zaokruženosti kompozicije, složenosti vizije i obrade te zrelosti izražavanja i dotjeranosti stiha najznačajnije djelo katoličke protureformacije u sjevernoj Hrvatskoj“. Ono je također „najuspjelije pjesničko ostvarenje 18. stoljeća u Slavoniji pa se može staviti uz bok Gundulićevim *Suzama sina razmetnoga* i Đurđevićevoj *Mandalijeni pokornici* ne samo zbog zajedničke religiozno-barokne intonacije nego i zbog svojih književnih kvaliteta”.¹⁴⁹ „Postoje u Kanižličevu spjevu i unutarnji, poetski elementi koji djelu osiguravaju ugledno mjesto u povijesti hrvatske književnosti.”¹⁵⁰ Kanižlić je svoju sveticu smjestio u prirodu pa su tako njezini dani, misli i doživljaji u skladu s prirodnim okruženjem u kojem se nalazi. Realistički opisi dominiraju u prva dva dijela, na primjer slike prirode Sicilije: „kako žubore naše ptice, cvate naše cvijeće, romore naši potočići, prolaze pastiri i stada, zelene se livade i blistaju žitna polja slavonska“. (D. Prohaska)¹⁵¹ Nadahnut tim ambijentom Kanižlić

¹⁴⁵ Kanižlić, Antun, op.cit., 113.

¹⁴⁶ Kanižlić, Antun, op.cit., 124.

¹⁴⁷ Franičević, Marin i dr., op. cit., 340.

¹⁴⁸ Franičević, Marin i dr., op. cit., 341.

¹⁴⁹ Loc. cit.

¹⁵⁰ Loc. cit.

¹⁵¹ Loc. cit.

je znao dočarati notu topline u riječima osamljene djevojke.¹⁵² Antun Kanižlić odgojen je i obrazovan na tradicionalnim baroknim pjesničkim tokovima pa je tako svoje djelo oblikovao ustaljenim vizijama i alegorijama, a one su kod njega poprimile vid i karakter novog stilskog obilježja: „Raspjevani, učeni i pobožni, a istovremeno i svojevrsno rafinirani pjesnik, imao je razvijeno i jedno posebno oko i čulo za pojedinosti, za slike i detalje pa i za minuciozne analize i „osvrte“ što ga s pravom predstavlja i određuje kao pjesnika novog, rokoko-stila.“¹⁵³

Sveta Rožalija je po stilu „naivna sinteza galantne Evrope 18. vijeka i govora sirovih masa narodnih naših, što su se tek oslobađale patrijarhalnih oblika, u koje padoše za turskog gospodstva“¹⁵⁴. Spoj različitih razdoblja vidimo upravo „po spoju lirike (duhovne) i epike i prikazu realnosti ljudskoga života i stvarnosti općenito. Nadalje, spoj se očituje i po upotrebi prilagođenica kao što su turcizmi, germanizmi i latinizmi, miješanju umjetnih i narodnih elemenata i dr.“¹⁵⁵

Kao lik Sveta Rožalija bila je jedan od neobičnijih likova za književni korpus Slavonije. Dvostrukorimovani je dvanaesterac morao zvučati „učeno“ u pojednostavljenome književnome okruženju, a on je pozitivno utjecao na stvaranje mišljenja Katančića o Kanižličevoj Rožaliji.¹⁵⁶ U čvrsto oblikovanim stihovima i strofama *Svete Rožalije* pronalazimo četiri odstupanja. To su pjesme koje su umetnute u spjev, ali se razlikuju po stihovima i strofama. Sve četiri pjesme umetnute su u treći dio spjeva i nižu se sljedećim redom: „*Pušite hitri, u jadra, vitri, Beli vilo, beri brate, Hodj, trudi, nemoj stati, Kao vruć jelin Bože mili*“.¹⁵⁷ Kanižličevim pjesništvom dominira osmerački stih. Osim osmerca koristio je i druge stihove, ali najmanje šesterac. Ovaj stih pronalazimo u *Pripovijesti o mladiću Urbanu (Primogući i srdce nadvladajući uzorci)*, u onom njezinu segmentu koji počinje stihom Stani putniče!, te u ciklusu o *Aljmaškoj Gospi od Utočišta*. Kada je riječ o strofama i tu je Kanižlić bio raznovrstan, pisao je tercinama, katrenima, sestinama i oktavama, a najčešće se koristio katrenom.¹⁵⁸

¹⁵² Bogišić, Rafo, op. cit., 93.

¹⁵³ Franičević, Marin i dr., op. cit., 342.

¹⁵⁴ Tatarin, Milovan, *Kanižličeva sveta Rožalija i metametrički aspekti stiha i oblika*, Umjetnost riječi, Zagreb, 1995, 105-126.

¹⁵⁵ Prohaska, Dragutin, *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić* (pretisak) studija o baroku u našoj književnosti. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1909, 207-208.

¹⁵⁶ Loc. cit.

¹⁵⁷ Loc. cit.

¹⁵⁸ Loc. cit.

6. SLIČNOSTI I RAZLIKE SVETICA TRIJU POEMA

Iščitavajući poeme možemo zaključiti kako Bunićeva i Đurđevićeva Mandaljena obiluju sličnostima, ali i razlikama. Usporedbom dviju poema, uočavamo da je Đurđevićeva preobraćenica više razrađena kao lik odnosno prikazana je surovije, sa scenama samokažnjavanja i sukobom misli, dok je Bunićeva usmjerena na odnos s Isusom i žaljenje zbog onoga što je učinila. Đurđevićeva junakinja želi poduzeti nešto više za svoje iskupljenje za razliku od Bunićeve. U obje poeme izražene su scene plača i kajanja. No, opet možemo reći kako je Đurđevićeva junakinja prikazana kao osoba koja se snažnije i upornije odnosi prema pokajanju. Vodi znatno više monologa i raspravlja se sama sa sobom, misli joj se suprotstavljaju. Bunićeva junakinja nije takva, ona je okrenuta samosažalijevanju. U oba djela vidimo kako se barokno razdoblje služi motivima iz prijašnjih razdoblja i kako ih prilagođava svojim tematikama i zahtjevima, čineći ih poznatima, ali i novima. Đurđevićevi su se *Uzdasi* pokazali kao čvrsto izgrađena struktura u kojoj glavna junakinja, prolazi kroz put sagrešenja, spoznaje grijeha i iskušenja. Za razliku od ostalih dvaju plačeva, Kanižlićeva *Sveta Rožalija* nije pravi barokni plač jer nema sve navedene elemente toga književnoga žanra. Poema je pisana u epistolarnom obliku. Građena je na pobožnoj legendi, a prema predaji zaustavila je strašni pomor od kuge na Siciliji.¹⁵⁹ Ovdje je riječ o pokajnici koja u spilji žali zbog svojih grijeha, koji za razliku od Mandaljeninih nisu toliko ozbiljni. Naime, Rožaliji se pripisuju grijesi vezani za njezino kićenje i uljepšavanje za blisku udaju. Djelo nije podijeljeno na plačeve iako ona cvili i uzdiše, nego je podijeljeno na četiri dijela, a svaki od njih na paragrafe. Kanižlić u svoju poemu, više nego ostali unosi molitveni ritual s udaranjem u prsa, uzdizanjem očiju, klečanjem i križanjem (sebe). *Sveta Rožalija* razlikuje se od ostalih sličnih književnih tekstova kompozicijom, metrikom i retorikom. Temeljna razlika između triju poema je što su Mandaljene zaista bile grješne, a Rožalija nije. Razlika se očituje u mjestu pokajanja grijeha. Sveta Rožalija odlazi u pustinju i živi u spilji, dok kod Mandaljena pustinja predstavlja stanje duše.

Zajednička karakteristika ovih poema je zamjena ovozemaljske ljubavi s duhovnom. Motiv biča se pojavljuje u Đurđevićevoj *Mandaljeni* i Kanižlićevoj *Svetoj Rožaliji*. Đurđevićeva junakinja kažnjava svoje tijelo, a Kanižlićeva bičem tjera Ljubička i Razbludu. Njih možemo promatrati kao metafore. Razbluda je bludnost, a

¹⁵⁹ Kanižlić, Antun, *Sveta Rožalija*, Privlačica, Vinkovci, 1994., 130.

Ljubićak su bludne misli. I prema tome možemo zaključiti da Rožalija kažnjava svoje tijelo, ali je to prikazano na metaforičan način.

*Razbluda je; mati sinka sobom vodi
ne zna s mirom stati, na boj š njime hodi.
Ljubićak se zove, bludnu ljubav budi,
na koju se love srca mlogih ljudi.¹⁶⁰*

Teme su analiziranih poema gotovo iste, primjerice prikaz pokajanja grešnika što je u skladu s katoličkom obnovom. Poput Đurđevićeve preobraćenice i Rožalija pripovijeda svoj grješni svjetovni život, kićenje pred ogledalom, nagli preokret u duši, pokajnički život u pustinji i napasti. Motivi plača i suza povezuju sve tri poeme.¹⁶¹ Također valja istaknuti kako Slobodan Prosperov Novak u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti (Od Bašćanske ploče do danas)* ističe da su "tekućina" ove literature upravo suze i da su one materijalizacija ljubavi, najsnažniji dokaz nazočnosti Duha Svetoga u stvarima tijela, u poeziji.¹⁶²

Element kajanja prisutan je u svim poemama, primjerice kod Đurđevićeu sljedećim stihovima:

*Zašto opaki ja svijet ljubih
bez pameti, bez potrebe?!
zašto drago vrijeme izgubih
u ke ljubiti mogoh tebe?!
zašto istratih vaj nekade
u taštinah danke mlade?!¹⁶³*

Kako bi se obratile sve grešnice moraju postati svjesne vlastitog grijeha. O Božjoj se milosti, također, govori u svim poema što, primjerice, možemo vidjeti kod Bunića Vučića:

*Veće 'e tvoje smilovanje
i veća je tva dobrota
negli je moje krivovanje
nečasnoga od života.¹⁶⁴*

¹⁶⁰ Ibidem, 113.

¹⁶¹ <http://duhos.com/studentska-rijec/2012/katolicka-obnova-u-baroknim-religioznim-poemama/> (Preuzeto: 2. 6. 2017.)

¹⁶² Novak, Prosperov, Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti (Od Bašćanske ploče do danas)*, Golden marketing, Zagreb, 2003., 92.

¹⁶³ Bogišić, Rafo i dr., *Ignjat Đurđević*, op. cit., 353.

¹⁶⁴ Bogišić, Rafo i dr., *Ivan Bunić Vučić*, op. cit., 188.

Isto tako svi likovi donose čvrste odluke o promjeni svojih života, primjerice, Rožalija se povlači u osamu da bi živjela samo za Boga:

*Cvitje bacim, zlatno ruho s mene svukoh,
Ljubav da mi platno crno, i obukoh,
jošter k tomu uže s lancem dugim dade,
da za bič mi služe, i pasat me stade.*¹⁶⁵

Spoznaja grijeha, vjera i pokajanje prethode obraćenju, a nakon toga dolazi Božja milost te ostatak obraćenog života posvećenog po Božjoj volji. Mandaljena Bunića Vučića izričito naglašava i nužnost Božje volje da spasi čovjeka:

*Nu ti iz pakla (ah jaoh meni,
spomena me čini mriti)
Spasitelju moj ljubljeni,
htje me mrtvu izvaditi.*¹⁶⁶

„Smisao se religioznih poema odnosi na grješne duše koje traže i nalaze Boga, a sva se djela temelje na katoličkoj ideji o smislu pokore i na ideji o veličini božanskoga milosrđa, ali i shvaćanju da je ljubav transcendentarno načelo bića“.¹⁶⁷

I sam je Krist rekao: „Zaista kažem vam, ako se ne obratite i ne postanete kao mala djeca, sigurno nećete ući u kraljevstvo nebesko. (Mt 18, 3)“¹⁶⁸

Obraćenje predstavlja više od promjene stavova i morala te obuhvaća svaki dio čovjekova bića: želje, volju, duh, način i shvaćanje života. Biblija se neprekidno poziva na mogućnost čovjekova slobodna izbora i naglašava njegovu odgovornost. U čovjekovoj je vlasti da izabere blagoslov ili prokletstvo, život ili smrt. U poemama su, također, prisutna kolebanja i sumnje, no pokajnici se uzdaju u Krista, primjerice, Kanižlićeva se Rožalija izravno obraća napastima:

*Ime ti jest Napast, jer tko slidi tebe,
u zlo hoće zapast izgubivši sebe.
Znam da te poslaše paklene udobe,
ali ne uplaše srca takve zlobe...*¹⁶⁹

¹⁶⁵ Kanižlić, Antun, op.cit., 54.

¹⁶⁶ Bogišić, Rafo i dr., op. cit., 196.

¹⁶⁷ <http://duhos.com/studentska-rijec/2012/katolicka-obnova-u-baroknim-religioznim-poemama/>
(Preuzeto: 2.6.2017.)

¹⁶⁸ <http://duhos.com/studentska-rijec/2012/katolicka-obnova-u-baroknim-religioznim-poemama/>
(Preuzeto: 2.6.2017.)

¹⁶⁹ Kanižlić, Antun, op.cit., 112.

Pokajnici nisu prepušteni sami sebi jer je ipak čvrstom vjerom moguće ustrajati u svetosti. Najbolji je dokaz božanske ljubavi oproštenje grijeha, a smisao pokore i pokajanja shvaćanje božanskog milosrđa i ljubav. Zemaljskoj se ljubavi suprotstavlja duhovna, a grijehu pokajanje. Dakle, da bi obraćenje bilo potpuno nije dovoljno uočiti grijeh i pokajati se, već i biti poslušan jer obraćenje znači „promijenjen život“, a to znači iskusiti novi život u Isusu Kristu te živjeti novim životom.¹⁷⁰

U pobožnim stihovima ima više retoričkog opominjanja, poziva na kajanje i podsjećanja na pobožnost. „Dunja Fališevac u predgovoru *Suza sina razmetnoga* Ivana Gundulića napominje da se tema pokore (ispovjedi) često susretala u kršćanskoj umjetnosti od srednjega vijeka nadalje, a u baroku je nastojala potaknuti štovanje sakramenata posebice pokore, dajući pritom pouku: treba se ostaviti zemaljskih dobara i prigrliti duhovna.“¹⁷¹ Jasno je kako su pisci barokne književnosti pisali u duhu katoličke obnove, a njihovi likovi plaču gorke suze, u nadi da će prosvijetliti svoje suvremenike. Suze postaju metafora za oprost grijeha uz Božju milost te se suprotstavljaju tjelesnoj žudnji likova i čovjekovoj očaranosti ovozemaljskim užiticima.¹⁷²

¹⁷⁰ <http://duhos.com/studentska-rijec/2012/katolicka-obnova-u-baroknim-religioznim-poemama/>
(Preuzeto: 2. 6. 2017.)

¹⁷¹ <http://duhos.com/studentska-rijec/2012/katolicka-obnova-u-baroknim-religioznim-poemama/>
(Preuzeto: 2. 6. 2017.)

¹⁷² <http://duhos.com/studentska-rijec/2012/katolicka-obnova-u-baroknim-religioznim-poemama/>
(Preuzeto: 2. 6. 2017.)

7. ZAKLJUČAK

Uz Gundulićeve *Suze sina razmetnoga*, koje su uzor mlađim pjesnicima hrvatske književnosti Ivanu Buniću Vučiću, Ignjatu Đurđeviću i Antunu Kanižliću, pretpostavlja se da su Tansilove *Suze* imale najveći utjecaj na nastanak ovakvih poema u našoj književnosti. Već od Aristotela, koji je vjerovao da su muškarci moralno i intelektualno superiorni ženama, stvara se negativan stav prema postojanju ženskog bića: „Mnogi pisci tumačili su rođenje žene kao pogrešku prirode, smatrajući da priroda uvijek nastoji stvoriti savršenstvo, tj. muško biće, a kada dođe do pogreške, rađa se žena. Ključni dokaz izveden je iz *Biblije* – muškarac je stvoren prvi, od gline, a žena druga, od muškarca, pa mu je prema tome i podređena.“¹⁷³

Dva su elementa u baroku s kojih možemo promatrati pristup ženama. S jedne strane žena se promatra kao bludnica, a s druge kao svetica. Vidi se snažan utjecaj crkve i vjere, ali tu se vraćamo modelu srednjovjekovlja kada ja pristup ženi bio sličan, od mizoginije do divinizacije. Dok se u renesansi javlja potpuno drugačiji pristup ženi, pripisuju joj se božanska svojstva, ali se iskazuje ljubav, tjelesna, zemaljska koja se odnosila na njezin izgled. Na temelju toga vidimo da iako se ženi pripisuju božanska svojstva, ne pokazuje joj se božanska ljubav, odnosno pokazuje joj se tjelesna ljubav. Kroz prikaz smo predstavili primjere dviju svetica Mandaljene i svete Rožalije koje prvotno djeluju na različitim polovima, ali u djelu služe istoj poruci, pozivu svakome grešniku da se obrati, odrekne života u grijehu i okrene vjeri kako bi zaslužio vječni život u raj.

Zaključili smo da se sve tri poeme bave istom problematikom, grijehom, spoznajom grijeha, pokajanjem, životom u vjeri nakon preobraćenja, ali pored toga one se i razlikuju. Bunićeva je Mandaljena prije preobraćenja željela isticati svoje attribute i lijepo se oblačiti, smatrala je kako joj veći broj ljubavnika donosi veću vrijednost. Njezin je cilj bio zavođenje. Pažnju je prvenstveno posvećivala svome vanjskome izgledu. Smatrala je kako će iskupljenje postići ako si uskrati ono što ju je činilo bludnom.

Dakle, odrekla se urešenog i lijepog izgleda kako bi postala pokorna. Svojim je jednostavnim izgledom prikazala svoju pravu ljepotu. Bunićeva je Mandaljena biblijski lik Marije Magdalene koja se za svoje grijehе iskupljuje pranjem Isusovih nogu svojim

¹⁷³<http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/zena/> (Preuzeto: 9. 6. 2017.)

suzama i brisanjem kosom. Suprotno od Bunića, Đurđevićeva je pokajnica prikazana kao žena koja pati zbog svojih grijeha, kaje se i odlučnija je u svojoj namjeri pokajanja. Kažnjava se bičevanjem kao simbolom vlastite borbe protiv zla. Sveta Rožalija je imala jaku i čvrstu volju da će ostati dosljedna sebi i svojim odlukama vezanim uz nebesku Ljubav. Njoj se za razliku od ostalih junakinja ne pripisuje bludništvo.

Žene u ovim poemama pripadaju modelu svetice. Prije preobraćenja posjedovale su sva bogatstva svijeta, živjele u raskoši, a onda se svega odrekle i ovozemaljsku ljubav zamijenile transcendentnom ljubavlju. Kao jedan od elemenata pokajanja spominju se suze. One su poslužile kao savršen uzor, vodič po kojemu bi se trebala ravnati novija djela pisana s namjerom preobraćenja grešnika. Barokna religiozna poema u potpunosti ispunjava moralnu i didaktičku ulogu u sklopu protureformacije i katoličke obnove. Sva tri pisca ovih religioznih poema nastojala su u svoja djela utkati umjetničku komponentu i vrijednost.

8. LITERATURA

KNJIGE:

1. Bogišić, Rafo i dr., *Ignjat Đurđević, Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Zora, Zagreb, 1971.
2. Bogišić, Rafo i dr., *Ivan Bunić Vučić, Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Zora, Zagreb, 1975.
3. Bogišić, Rafo (priredio), *Zbornik stihova i proze XVIII. stoljeća, Pet stoljeća hrvatske književnosti: knji. 19*, Zora – Matica hrvatska, Zagreb, 1973.
4. Fališevac, Dunja (prir.), *Dživo Bunić Vučić; Djela*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995.
5. Franičević, Marin i dr., *Povijest hrvatske književnosti: knjiga 3*, Liber, Zagreb, 1993.
6. Kanižlić, Antun, *Sveta Rožalija*, Dukat, Vinkovci, 1990.
7. Kanižlić, Antun, *Sveta Rožalija*, Privlačica, Vinkovci, 1994.
8. Mihojević, Josip, *Bogorodica u hrvatskom pjesništvu, od 13. stoljeća do kraja 19. stoljeća*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994.
9. Pavličić, Pavao, *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*, Čakavski sabor, Split, 1979.
10. Novak, Prosperov, Sloboran, *Povijest hrvatske književnosti (Od Bašćanske ploče do danas)*, Golden marketing, Zagreb, 2003.

ČASOPISI:

1. Hodonj, Željko i dr., *Revija*, časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja, Osijek '90 broj 6, lipanj – 30 godišće
2. Tatarin, Milovan, *Kanižlićeva sveta Rožalija i metametrički aspekti stiha i oblika*, Umjetnost riječi, Zagreb, 1995.

ČLANCI:

1. Bogišić, Rafo, *Posvete i predgovori u hrvatskih pisaca 18. stoljeća*. Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, 1995., Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/103815> , (30. 5. 2017.)
2. Matanović, Julijana, *Ključevi raja*, hrvatski književni barok i slavonska književnost 18. st., Zbornik, Meandar, Zagreb, 1995.
3. Prohaska, Dragutin, *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić* (pretisak) studija o baroku u našoj književnosti, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1909.

MREŽNE STRANICE:

1. <http://hrvatskijezik.eu/barok-u-hrvatskoj-knjizevnosti/>
2. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62251>
3. <http://duhos.com/studentska-rijec/2012/katolicka-obnova-u-baroknim-religioznim-poemama/>
4. <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/zena/>

9. SAŽETAK

Sve religiozne poeme u hrvatskoj baroknoj književnosti možemo povezati sa sličnim spojevima u europskim književnostima. Uz Gundulićeve *Suze sina razmetnoga*, koje su uzor mlađim pjesnicima hrvatske književnosti Ivanu Buniću, Ignjatu Đurđeviću i Antunu Kanižliću, pretpostavlja se da su Tansilove *Suze* imale najveći utjecaj na nastanak ovakvih poema u našoj književnosti. Dva su elementa u baroku s kojih možemo promatrati pristup ženama. S jedne strane žena se promatra kao bludnica, a s druge kao svetica. Vidi se snažan utjecaj crkve i vjere, ali tu se vraćamo modelu srednjovjekovlja kada ja pristup ženi bio sličan, od mizoginije do divinizacije. Dok se u renesansi javlja potpuno drugačiji pristup ženi, pripisuju joj se božanska svojstva, ali se iskazuje ljubav, tjelesna, zemaljska koja se odnosila na njezin izgled. Na temelju toga vidimo da iako se ženi pripisuju božanska svojstva, ne pokazuje joj se božanska ljubav, odnosno pokazuje joj se tjelesna ljubav. Kroz prikaz smo predstavili primjere dviju svetica, Mandalijene i svete Rožalije koje prvotno djeluju na različitim polovima, ali u poemama služe istoj poruci, pozivu svakome grešniku da se obrati, odrekne života u grijehu i okrene vjeri kako bi zaslužio vječni život u raju.

Ključne riječi: **Bunić, Đurđević, Kanižlić, lik svete žene, religiozna poema**

10. SUMMARY

We can link all of the religious poems in Croatian baroque literature with the similar literature in other European countries. Along with the religious poem *Suze sina razmetnog*, written by Gundulić, which is the inspiration for young poets in Croatian literature for, example Ivanu Buniću Vučiću, Ignjatu Đurđeviću and Antunu Kanižliću; we assume that *Suze*, written by Tansil, did have the greatest influence on the development of religious poems in Croatian literature. There are two elements in the Baroque from which we can observe the approach to woman. On one hand women is observed as prostitute, and in other as a saint. We see the strong influence of the Church and religion, but with that we go back to the medieval model when the approach to woman was similar, from misogyny to divinization. But in the Renaissance we have completely different approach to woman. Now to woman is attributed godlike characteristics, but also love, physical and earthlike, which was linked to her look. In accordance with that we can see that although to woman is attributed godlike characteristics it is not godlike love but only physical. In this paper we presented the examples of two saints, Mandaljene and Rožalije, which are on first on the opposite sides, but in the poems they serve the same message; the call for every sinner to repel their sins and turn their lives to religion so they can spend their eternity in Heaven.

Key words: **Bunić, Đurđević, Kanižlić, character of the holy woman, religious poem**